

УДК 336.14:351.86:355.58(477)

С. В. Петруха,
к. е. н., доцент, професор кафедри транспорту і логістики,
Західноукраїнський національний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8859-0724>
Н. М. Петруха,
к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту в будівництві,
Київський національний університет будівництва і архітектури
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3805-2215>
Б. О. Гуденко,
аспірант, ДНУ "Академія фінансового управління"
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2246-7130>

DOI: 10.32702/2306-6814.2026.5.227

БЮДЖЕТНА СТРАТЕГІЯ ТА АРХІТЕКТУРА СИСТЕМИ ФІНАНСУВАННЯ ДОБРОВОЛЬЧИХ ФОРМУВАНЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

S. Petrukha,
PhD in Economics, Associate Professor,
Professor of the Department of Transport and Logistics, West Ukrainian National University
N. Petrukha,
PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Management in Construction, Kyiv National University of Construction and Architecture
B. Hudenko,
Postgraduate Student, SESI "Academy of Financial Management"

BUDGET STRATEGY AND ARCHITECTURE OF THE SYSTEM FOR FINANCING VOLUNTEER FORMATIONS OF TERRITORIAL COMMUNITIES UNDER MARTIAL LAW

У статті проведено комплексний аналіз бюджетної стратегії та інституційної архітектури фінансування добровольчих формувань територіальних громад (ДФТГ) в умовах воєнного стану як важливого елемента системи національної безпеки та територіальної оборони України. Розкрито місце ДФТГ у структурі сектору безпеки й оборони та їх роль у забезпеченні стійкості територіальних громад до воєнних, гібридних і диверсійних загроз. Обґрунтовано актуальність формування цілісної моделі бюджетного забезпечення ДФТГ з огляду на зростання навантаження на державні фінанси в умовах війни. Визначено, що ефективність діяльності добровольчих формувань безпосередньо залежить від стабільності, прогнозованості та достатності фінансових ресурсів. Проаналізовано проблеми фрагментарності, нерівномірності та нестабільності фінансування, що виникають внаслідок поєднання державних, місцевих і позабюджетних джерел ресурсів. Показано, що відсутність уніфікованих стандартів мінімального фінансового забезпечення створює диспропорції між громадами з різним рівнем бюджетної спроможності. Встановлено, що чинна система фінансування потребує більшої стратегічної координації та інтеграції з середньостроковим бюджетним плануванням. Запропоновано концептуальну модель бюджетної стратегії, яка поєднує стратегічні документи безпеки, бюджетну декларацію, програмно-цільовий метод та інструменти фінансового контролю. Визначено ключові напрями видатків ДФТГ, серед яких: матеріально-технічне забезпечення, бойова підготовка, логістика, розвиток інфраструктури, соціальні гарантії, адміністративна підтримка та цифрове забезпечення. Обґрунтовано доцільності оптимального поєднання поточних і капітальних видатків для забезпечення як оперативної діяльності, так і довгострокового розвитку ДФТГ. На-

голошено на важливості формування резервних фондів для оперативного реагування на непередбачені обставини. Підкреслено роль міжбюджетних трансфертів і цільових програм у вирівнюванні ресурсного забезпечення громад. Окремо розглянуто значення цифровізації бюджетних процесів, впровадження єдиних інформаційних платформ і посилення аудиту для підвищення прозорості та підзвітності використання коштів. Зроблено висновок, що удосконалення бюджетної архітектури фінансування ДФТГ сприятиме зміцненню фінансової стійкості територіальної оборони, підвищенню спроможності громад до протидії сучасним загрозам та формуванню ефективної системи управління ресурсами в умовах воєнного стану.

The article provides a comprehensive analysis of the budgetary strategy and institutional architecture for financing volunteer formations of territorial communities (VFTC) under martial law as an important element of Ukraine's national security and territorial defence system. It reveals the place of VFTC in the structure of the security and defence sector and their role in ensuring the resilience of territorial communities to military, hybrid and sabotage threats. It substantiates the relevance of forming a comprehensive model of budgetary support for VFTC, given the growing burden on public finances in wartime. It is determined that the effectiveness of volunteer formations directly depends on the stability, predictability and sufficiency of financial resources. The problems of fragmentation, unevenness and instability of funding arising from the combination of state, local and extrabudgetary sources of resources are analysed. It has been shown that the lack of unified standards for minimum financial support creates disparities between communities with different levels of budgetary capacity. It has been established that the current financing system requires greater strategic coordination and integration with medium-term budget planning. A conceptual model of budget strategy has been proposed, combining strategic security documents, a budget declaration, a programme-targeted approach and financial control instruments. Key areas of expenditure for VFTC have been identified, including: material and technical support, combat training, logistics, infrastructure development, social guarantees, administrative support, and digital support. The feasibility of optimally combining current and capital expenditures to ensure both operational activities and long-term development of the VFTC is substantiated. The importance of forming reserve funds for rapid response to unforeseen circumstances is emphasised. The role of inter-budgetary transfers and targeted programmes in equalising resource provision to communities is highlighted. The importance of digitising budgetary processes, introducing unified information platforms and strengthening audits to increase transparency and accountability in the use of funds is considered separately. It was concluded that improving the budgetary architecture of VFTC financing would contribute to strengthening the financial sustainability of territorial defence, increasing the capacity of communities to counter modern threats, and forming an effective resource management system in conditions of martial law.

Ключові слова: бюджетна стратегія, архітектура системи фінансування, добровольчі формування територіальних громад, територіальна оборона, воєнний стан, державні фінанси, міжбюджетні відносини.

Key words: budget strategy, financing system architecture, volunteer formations of territorial communities, territorial defense, martial law, public finances, interbudgetary relations.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Повномасштабна збройна агресія РФ проти України актуалізувала необхідність переосмислення бюджетної політики у сфері безпеки й оборони. В умовах воєнного стану добровольчі формування територіальних громад (ДФТГ) стали важливою складовою національного спротиву та інструментом зміцнення обороноздатності на місцевому рівні. Їх активна участь у забезпеченні громадської безпеки, охороні критичної інфраструктури та підтримці військових підрозділів обумовлює потребу у стабільному та прогнозованому фінансовому забезпеченні. Водночас чинна модель бюджетного фінансування ДФТГ характеризується фрагментарністю та залежністю від фінансової спроможності окремих громад.

Сучасна архітектура бюджетної системи України передбачає розподіл повноважень між державним і місцевими бюджетами, що відповідає принципам субсидіар-

ності та фінансової автономії. Проте у сфері фінансування ДФТГ спостерігається нерівномірність ресурсного забезпечення, що створює ризики диспропорцій у рівні матеріально-технічної підготовки формувань. Відсутність єдиних стандартів мінімального фінансування ускладнює забезпечення рівних умов функціонування ДФТГ в різних регіонах. Крім того, значна частина витрат компенсується за рахунок волонтерських та благодійних ресурсів, що не гарантує довгострокової стійкості системи.

Таким чином, виникає необхідність формування цілісної бюджетної стратегії фінансування ДФТГ, інтегрованої у загальнодержавну політику безпеки. Така стратегія повинна передбачати узгодження стратегічних документів оборонного планування із середньостроковими бюджетними рішеннями. Важливим завданням є побудова прозорої інституційної архітектури фінансування, яка забезпечить чітке розмежування відповідальності між рівнями влади. Також потребує удосконалення система контролю, аудиту та цифрового моніторингу використання бюджетних коштів у цій сфері.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий внесок у формування наукового підґрунтя досліджень бюджетної стратегії та архітектури фінансування ДФТГ в Україні зробили такі українські науковці як О. Дідич і М. Наумко [3], які розкривають потенціал державно-приватного партнерства у забезпеченні національної безпеки та ресурсної підтримки ініціатив спротиву; Ю. Романюк та В. Паливода [12], що аналізують участь недержавних інституцій у зміцненні сектору безпеки через фінансування і логістику; Н. Горобець [2], яка акцентує увагу на особливостях ресурсного забезпечення оборонних структур і управлінських змінах у секторі безпеки; В. Шубін [14], який розглядає фінансування національної безпеки з позиції державної фінансової політики та бюджетних пріоритетів; О. Солдатенко [13], що досліджує фінансування оборонних потреб у воєнний період і проблематику залежності від зовнішньої допомоги. Сукупно ці дослідження формують уявлення про те, як інституційні рішення, бюджетні інструменти та місце недержавних учасників впливають на спроможність оборонних і добровольчих структур виконувати завдання в умовах війни.

Аналіз зарубіжних праць демонструє різні підходи до пояснення мілітаризації та фінансування оборони, що є важливим контекстом для обґрунтування бюджетних рішень щодо ДФТГ. Зокрема, С. Джексон [15] аналізує, як "безпекові винятки" у глобальній економіці можуть легітимізувати мілітаризацію та змінювати інституційні механізми фінансування війни. Д. Сільва, Н. Тянь, Л. Бєро-Сюдєро, А. Маркштайнер та С. Лян [19] пропонують емпіричний виклад динаміки світових військових витрат і структурних трендів зростання, що дозволяє зіставляти національні бюджети з глобальним контекстом. А. Ретман [18] конкретизує приклад РФ, показуючи, як макрофінансові ресурси (зокрема енергетичні доходи) можуть бути конвертовані у прискорене нарощування військових витратів перед агресією.

Водночас у проаналізованих публікаціях недостатньо висвітлено саме бюджетну архітектуру фінансування ДФТГ як окремого об'єкта державних фінансів із чіткими джерелами, рівнями відповідальності та механізмами перерозподілу. Потребує подальшого розвитку питання стандартизації мінімального фінансового забезпечення ДФТГ для вирівнювання спроможностей громад із різною дохідною базою. Недостатньо розкрито практику цифрового моніторингу, аудиту та прозорості витратів на ДФТГ, що є критичним для підзвітності у воєнний час.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є обґрунтування концептуальних засад бюджетної стратегії та інституційної архітектури фінансування ДФТГ в умовах воєнного стану, а також визначення напрямів удосконалення механізмів ресурсного забезпечення їх діяльності.

Методологічну основу дослідження становлять інституційний, системний, програмно-цільовий та порівняльний підходи. Інституційний підхід дозволив проаналізувати розподіл повноважень між суб'єктами бюджетного процесу та їх роль у фінансуванні ДФТГ. Сис-

темний підхід забезпечив розгляд бюджетної стратегії як елемента цілісної архітектури сектору безпеки й оборони. Програмно-цільовий підхід застосовано для оцінки ефективності бюджетних програм та визначення результативних показників фінансування. Порівняльний аналіз використано для зіставлення централізованих і децентралізованих механізмів фінансового забезпечення. Також застосовано методи аналізу нормативно-правових актів та узагальнення практики бюджетного планування в умовах воєнного стану.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Архітектура бюджетної системи України визначається її багаторівневою структурою та розподілом повноважень між державним і місцевими бюджетами. В основу побудови бюджетної системи покладено принципи єдності, самостійності та збалансованості, які встановлюють чіткі правила щодо того, які видатки фінансуються з державного бюджету, а які з бюджетів місцевого самоврядування. Такий розподіл компетенцій дозволяє пов'язати кожен рівень влади з відповідними функціями, включно із функціями у сфері забезпечення національної безпеки та громадського порядку. Таким чином, бюджетна архітектура виконує роль інструменту, через який держава реалізує політику безпеки, забезпечуючи необхідні ресурси на всіх рівнях управління.

Ключовим елементом архітектури бюджетної системи є державний бюджет, у якому зосереджено основні ресурси для фінансування сектору безпеки й оборони. У державному бюджеті передбачаються захищені статті витрат на оборону, діяльність Збройних Сил України (ЗСУ) та інших національних силових структур, що відображає пріоритетність безпеки для держави. Одночасно архітектура бюджетної системи включає місцеві бюджети, які можуть брати участь у реалізації державної політики безпеки шляхом фінансування заходів місцевого значення. Зокрема, органи місцевого самоврядування у межах своїх повноважень можуть фінансувати програми територіальної оборони та громадської безпеки, доповнюючи загальнодержавні зусилля у сфері оборони.

Гнучкість бюджетної системи проявляється в механізмах взаємодії між рівнями бюджету, що дозволяють оперативно перерозподіляти ресурси на потреби безпеки. Інструментами такої взаємодії є міжбюджетні трансферти (субвенції та дотації), резервні фонди та спеціальні бюджетні програми, які можуть бути активовані у разі загрози національній безпеці. Держава використовує ці інструменти для цільового спрямування коштів у регіони та громади, які потребують підсилення обороноздатності чи ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Отже, архітектура бюджетної системи функціонує як інституційна платформа, на якій фінансово забезпечується виконання завдань державної політики у сфері безпеки на всіх рівнях — від центрального до базового.

Фінансування безпекових структур на місцевому рівні має свою специфіку, обумовлену як правовими рамками, так і фінансовими можливостями територіальних громад.

Традиційно питання національної безпеки та оборони фінансуються з державного бюджету, однак органи місцевого самоврядування відіграють допоміжну роль у забезпеченні громадської безпеки і порядку. За рахунок місцевих бюджетів можуть утримуватися комунальні установи, пов'язані з безпекою (наприклад, місцеві пожежні команди, загони громадської варті, програми підтримки підрозділів поліції), що підвищує рівень захищеності на місцях. У мирний час обсяг видатків місцевих бюджетів на безпекові потреби є відносно обмеженим і сфокусованим переважно на превентивних заходах та підтримці правопорядку.

З початком воєнної агресії РФ та запровадженням воєнного стану зросло значення місцевих бюджетів у фінансуванні територіальної оборони. На законодавчому рівні громадам надано право спрямовувати кошти на потреби територіальної оборони, зокрема на підтримку ДФТГ. Місцеві ради затверджують цільові програми, в межах яких здійснюється закупівля матеріально-технічних ресурсів для ДФТГ — таких як спорядження, засоби зв'язку, медикаменти, паливо, облаштування укриттів [16] тощо. При цьому чітко розмежовано, що забезпечення зброєю і боєприпасами добровольчих формувань здійснюється державою через ЗСУ, а не напряму з місцевих бюджетів. Таким чином, фінансування ДФТГ на місцевому рівні носить допоміжний і цільовий характер, тобто громади покривають ті потреби, які доповнюють централізоване забезпечення сил оборони.

На сьогодні ДФТГ посіли особливе місце у системі національної безпеки України, ставши важливою ланкою між державними силовими структурами та локальними спільнотами. Відповідно до Закону України "Про основи національного спротиву" [9], ДФТГ є складовою територіальної оборони і діють у тісній взаємодії з підрозділами ЗСУ та іншими військовими формуваннями. Це означає, що у безпековій архітектурі держави вони виконують допоміжну, але стратегічно значиму роль — посилюють спроможність країни до загальної оборони за рахунок максимально широкого залучення громадян на місцевому рівні. ДФТГ підвищують рівень готовності громад до потенційних загроз, беручи участь у патрулюванні, охороні критичної інфраструктури, інформаційному забезпеченні та інших заходах, що доповнюють дії регулярних військ.

У бюджетній архітектурі держави ДФТГ представлені як напрям фінансової підтримки на рівні місцевих бюджетів, інтегрований із загальнодержавними видатками на оборону. Фактично, їхнє фінансування стало точкою дотику між центральним і місцевим рівнями бюджетної системи, оскільки держава бере на себе основні витрати (озброєння, бойову підготовку, командування), тоді як громади виділяють ресурси на забезпечення повсякденних потреб та матеріально-технічне оснащення цих формувань. Такий розподіл ролей у фінансуванні підкреслює принцип субсидіарності у сфері безпеки, тобто питання, які можна вирішити на місцевому рівні, фінансуються місцевими ресурсами за загального координування та відповідно до стандартів, визначених державою. Водночас, наявність ДФТГ у структурі бюджетних відносин стимулює підвищення відповідальності громад за внесок у спільну справу оборони та сприяє прозорості, оскільки місцева влада звітує перед громадою за використання коштів на оборонні потреби.

Місце ДФТГ у безпековій та бюджетній архітектурі держави можна розглядати як індикатор нової моделі взаємодії між центром і громадами в умовах війни. Ця модель поєднує централізоване керівництво обороною з децентралізованою підтримкою, коли кожна громада робить свій внесок у загальнонаціональну безпеку. Надання належного місця і ресурсного забезпечення добровольчим формуванням у бюджетній структурі країни підсилює загальну стійкість держави, адже мобілізує додаткові резерви суспільства та формує в громадян відчуття спільної відповідальності за оборону.

Така багатеlementна модель забезпечує залучення ресурсів з різних напрямів, що дозволяє більш ефективно підтримувати діяльність ДФТГ. Разом з тим, інтеграція фінансових потоків різних рівнів потребує чіткого розмежування повноважень і узгодження механізмів, аби уникнути дублювання та неефективності (табл. 1).

Наведена в табл. 1 інституційна архітектура фінансування ДФТГ відображає багаторівневу модель взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування та військового командування у процесі формування, розподілу та використання фінансових ресурсів у сфері територіальної оборони. Така модель відповідає умовам воєнного стану, оскільки поєднує централізовані механізми стратегічного планування з децентралізованими інструментами оперативного реагування на безпекові загрози.

На державному стратегічному рівні ключову роль відіграє Кабінет Міністрів України, який визначає загальні пріоритети бюджетної та безпекової політики. Саме на цьому рівні формується рамка допустимих обсягів фінансування сектору безпеки й оборони, у межах якої закладаються можливості фінансового забезпечення ДФТГ. Водночас Міністерство фінансів України забезпечує методологічну єдність бюджетного процесу та здійснює контроль за цільовим використанням коштів, що знижує ризики фрагментації фінансування й неузгодженості рішень між різними рівнями управління.

Особливе значення має державний рівень сектору безпеки, представлений МОУ, яке забезпечує організаційно-методичну інтеграцію ДФТГ у систему територіальної оборони. Це дозволяє пов'язати фінансування з реальними спроможностями формувань, їх чисельністю, функціональними завданнями та рівнем підготовки. Таким чином, фінансування ДФТГ набуває не лише фінансового, а й операційного виміру.

На регіональному рівні обласні військові адміністрації виконують координаційну функцію, що полягає у перерозподілі ресурсів між громадами з урахуванням локальних загроз та оперативної обстановки. Саме цей рівень є критичним для адаптації централізованих бюджетних рішень до просторової неоднорідності безпекових викликів.

Місцевий рівень, представлений органами місцевого самоврядування, забезпечує безпосереднє бюджетне фінансування ДФТГ за рахунок місцевих бюджетів і цільових програм. Це дозволяє оперативно покривати поточні потреби формувань (матеріально-технічне забезпечення, логістика, побутові витрати), але водночас створює ризики нерівності фінансового забезпечення між громадами з різним рівнем бюджетної спроможності.

Таблиця 1. Інституційна архітектура фінансування ДФТГ

Рівень	Суб'єкти	Функції у фінансуванні ДФТГ	Джерела та інструменти фінансування	Механізми координації і контролю
Державний (стратегічний)	Кабінет Міністрів України	Формування державної бюджетної та безпекової політики; визначення пріоритетів фінансування сил безпеки й оборони, у т. ч. ДФТГ	Державний бюджет; резервний фонд; міжбюджетні трансферти	Загальнодержавний контроль; міжвідомча координація
Державний (фінансовий)	Міністерство фінансів України	Планування, розподіл і контроль бюджетних видатків; методологія бюджетування	Кошторисне планування; бюджетні програми; програмно-цільовий метод	Фінансовий контроль; аудит; звітність
Державний (сектор безпеки)	Міністерство оборони України	Методичне та організаційне забезпечення Сил територіальної оборони (ТрО); координація діяльності ДФТГ	Матеріально-технічні ресурси; централізовані закупівлі	Військове управління; підзвітність командуванню ТрО
Регіональний	Обласні військові адміністрації	Координація фінансування ДФТГ; перерозподіл ресурсів між громадами	Обласні бюджети; субвенції; цільові програми	Регіональний фінансовий контроль; узгодження з Міністерством оборони України (МОУ)
Місцевий (базовий)	Органи місцевого самоврядування	Безпосереднє бюджетне фінансування ДФТГ; забезпечення матеріально-технічних потреб	Місцеві бюджети; цільові програми; благодійна допомога	Місцевий фінансовий контроль; рішення рад
Операційний	Командування ДФТГ	Цільове та ефективне використання коштів; облік і звітність	Поточні видатки; матеріальні ресурси	Внутрішній контроль; підзвітність військовому командуванню
Контрольно-аналітичний	ДАСУ, Рахункова палата	Контроль законності та ефективності використання коштів	Аудит; фінансові перевірки	Державний фінансовий аудит
Громадський	Громадські ради, волонтерські організації	Громадський контроль, моніторинг прозорості	Добровільні внески; звітність	Громадський нагляд

Джерело: сформовано на основі [1; 8—10].

Важливим елементом архітектури є операційний рівень, на якому командування ДФТГ здійснює безпосереднє використання ресурсів за цільовим призначенням. Ефективність цього рівня значною мірою залежить від прозорості процедур обліку та звітності, а також від чіткого розмежування повноважень між військовим і цивільним управлінням.

Додаткове включення контрольно-аналітичного та громадського рівнів посилює підзвітність і прозорість фінансування ДФТГ. Державний фінансовий аудит та громадський контроль виступають запобіжниками нецільового використання коштів і формують довіру суспільства до системи фінансування територіальної оборони.

Ефективне фінансування ДФТГ на всіх рівнях ґрунтується на програмно-цільовому методі бюджетування. Цей підхід передбачає планування видатків у розрізі бюджетних програм, кожна з яких має чітко визначену мету, завдання та показники виконання. Для забезпечення діяльності ДФТГ органи влади розробляють цільові програми, що охоплюють увесь комплекс необхідних заходів — від матеріального забезпечення до підготовки кадрів. Зокрема, на місцевому рівні затверджуються комплексні програми територіальної оборони або програми підготовки ДФТГ, які визначають пріоритетні напрями витрат та відповідають за їх ресурсне забезпечення. В межах таких програм фінансування ДФТГ здійснюється за окремими бюджетними програмами та кодами класифікації видатків (наприклад, видатки на заходи з територіальної оборони відображаються за спеціальним кодом у бюджеті громади). Про-

грамно-цільовий метод забезпечує прозорість та підзвітність використання коштів, завдяки йому можна відстежити, які результати досягаються за виділені ресурси (кількість навчань, поліпшення оснащення тощо).

Бюджетна стратегія в системі публічного управління являє собою довгостроковий та цілеспрямований курс бюджетної політики держави, спрямований на досягнення стратегічних цілей розвитку. Вона визначає пріоритети розподілу фінансових ресурсів у масштабах держави та її адміністративно-територіальних одиниць, узгоджуючи бюджетні рішення із загальнонаціональними програмами і планами. Сутність бюджетної стратегії полягає у встановленні засадничих принципів і правил формування та використання бюджету, що забезпечують стабільність і передбачуваність фінансованої системи. Таким чином, бюджетна стратегія виступає інструментом стратегічного управління, який пов'язує середньострокове та довгострокове бюджетне планування з цілями соціально-економічного розвитку країни.

ДФТГ є складовою національного спротиву, тому стратегічною метою їх бюджетного забезпечення є створення стійкої фінансової основи для функціонування цих підрозділів. Це передбачає чітке визначення джерел та обсягів фінансування, достатніх для виконання ДФТГ своїх завдань територіальної оборони на місцевому рівні. Важливим завданням є також фінансування заходів, які підвищують боєготовність і мотивацію добровольців, включаючи матеріальне забезпечення та соціальні гарантії на рівні, наближеному до гарантій для військовослужбовців. З огляду на те, що кількість членів ДФТГ перевищила 100 тис. осіб і вони виконують бой-

ові та охоронні завдання, бюджетна стратегія має бути спрямована на довгострокову підтримку цієї розгалуженої мережі оборони, усуваючи наявні прогалини у фінансово-правовому забезпеченні добровольчих формувань.

В умовах воєнного стану бюджетне планування для потреб оборони здійснюється за підвищеної невизначеності, що вимагає гнучкого підходу до коротко- та середньострокового горизонту. Короткострокові плани повинні враховувати оперативні потреби ДФТГ і передбачати можливість швидкого перерозподілу коштів на нагальні цілі. Для цього уряд запровадив особливі механізми зокрема, у період воєнного стану рішення про внесення змін до місцевих бюджетів можуть ухвалюватися виконавчими комітетами місцевих рад без зволікань, що суттєво прискорює фінансування оборонних заходів. Середньострокове планування формує основу для стійкого забезпечення ДФТГ ресурсами на кілька років уперед, попри складність прогнозування під час війни. Плануючи бюджет, громади змушені враховувати нестабільність доходів та зміни у фінансових правилах воєнного часу.

Фінансування ДФТГ має багатовимірний характер, оскільки поєднує військову, соціальну, організаційну та інфраструктурну складові. Тому структуризація видатків є необхідною передумовою забезпечення прозорості, ефективності та цільового використання бюджетних ресурсів. Адже без чіткої класифікації витрат неможливо здійснювати якісний фінансовий контроль, прогнозування та сценарне планування.

У табл. 2 наведено систему видаткового забезпечення ДФТГ як складову сектору безпеки і оборони України в умовах воєнного стану. Вона побудована з урахуванням принципів бюджетного законодавства України, програмно-цільового методу бюджетування та особливостей функціонування територіальної оборони в умовах повномасштабної збройної агресії рф.

Видаткова структура фінансування ДФТГ насамперед охоплює матеріально-технічне забезпечення як ключовий елемент підтримки їхнього функціонування. До цієї категорії належать витрати на обмундирування, засоби індивідуального захисту, оснащення, техніку,

озброєння та засоби зв'язку. У період воєнного стану саме цей напрям формує найбільшу частку бюджетного навантаження, оскільки без належного забезпечення неможливо гарантувати боєздатність формувань. Матеріально-технічні витрати поділяються на поточні, пов'язані із закупівлею спорядження та витратних матеріалів, і капітальні, що стосуються придбання техніки, модернізації обладнання та розвитку матеріальної бази. Фінансування здійснюється за рахунок державного й місцевих бюджетів, а також за підтримки міжнародних партнерів.

Не менш важливими складовими є навчання та підготовка особового складу, а також логістичне забезпечення. Системна бойова й тактична підготовка, стрілецькі тренування та інструкторські програми мають програмний характер і безпосередньо впливають на рівень професійності добровольців. Логістичний блок включає транспортні витрати, забезпечення паливом, ремонт техніки та організацію складських процесів. В умовах війни ефективність логістики визначає швидкість реагування та оперативні можливості ДФТГ. Окреме місце посідає розвиток інфраструктури — облаштування штабів, навчальних центрів, укриттів і складів, що формує довгострокову матеріальну основу їх діяльності та потребує капітальних вкладень.

Соціальні гарантії та адміністративне забезпечення формують інституційну стійкість системи. Соціальний блок охоплює страхування, компенсаційні виплати, медичне забезпечення та інші гарантії, які підтримують мотивацію особового складу та підвищують рівень соціального захисту. Адміністративні витрати пов'язані з організацією управління, координацією, обліком і IT-підтримкою діяльності формувань. Водночас сучасні умови війни зумовлюють потребу в розвитку цифрової інфраструктури та кіберзахисту, що набуває стратегічного значення. Завершальним елементом структури є резервний фонд, який забезпечує можливість оперативного реагування на непередбачені обставини та фінансування мобілізаційних заходів.

Ефективність бюджетної стратегії фінансування ДФТГ залежить від узгодженості із загальнодержавними та регіональними документами у сфері безпеки. На

Таблиця 2. Система видаткового забезпечення ДФТГ як складова сектору безпеки й оборони України в умовах воєнного стану

№ з/п	Напрямок видатків	Деталізація змісту	Бюджетна класифікація	Джерело фінансування	Рівень відповідальності
1	Матеріально-технічне забезпечення	Обмундирування, засоби індивідуального захисту, стрілецька зброя, спецтехніка, БПЛА, засоби зв'язку	Функціональна (оборона), економічна	Держбюджет, місцеві бюджети, міжнародна допомога	Державний / місцевий
2	Навчання та підготовка	Бойова підготовка, стрілецькі тренування, тактичні навчання, інструкторські програми	Програмна	Держбюджет, гранти	МОУ, місцеві ради
3	Логістичне забезпечення	Пальне, транспорт, ремонт техніки, складська інфраструктура	Економічна	Держбюджет, місцеві бюджети	Регіональний
4	Інфраструктура	Облаштування штабів, укриття, склади, навчальні полігони	Функціональна та економічна	Держбюджет, цільові субвенції	Державний / регіональний
5	Соціальні гарантії	Страхування, компенсації, медичне забезпечення	Економічна	Держбюджет	Центральний
6	Адміністративні витрати	Облік, координація, управління, IT-підтримка	Програмна	Місцеві бюджети	Місцевий
7	Цифрове та кіберзабезпечення	Захист даних, комунікаційні платформи, цифрові реєстри	Функціональна	Держбюджет, міжнародні програми	Державний
8	Резерв та непередбачені витрати	Закупівлі у кризових ситуаціях, мобілізаційні заходи	Резервний фонд	Держбюджет	Кабінет Міністрів України

Джерело: систематизовано на основі [4—5; 8—10].

загальнонаціональному рівні стратегія має відповідати цілям, визначеним Стратегією національної безпеки та оборони [11]. Зокрема, серед пріоритетів держави названо створення мотивованого резерву й ефективної територіальної оборони, здатної завдати агресору неприйнятних втрат у разі нападу, тож фінансове забезпечення добровольчих формувань повинно сприяти реалізації цієї концепції всеохоплюючої оборони. На регіональному і місцевому рівнях бюджетна стратегія узгоджується з програмами територіальної оборони та планами безпеки громад. Такі документи зазвичай розробляються у співпраці з військовим командуванням (органи місцевого самоврядування разом з командиром батальйону ТрО та командиром ДФТГ формують план оборонних заходів громади), а фінансування заходів ДФТГ включають до місцевих програм на підставі конкретних запитів командирів, а не довільно. Таким чином, бюджетна стратегія фінансування добровольчих формувань є частиною ширшої системи планування національної та регіональної безпеки, і її успішна реалізація можлива лише за умов дотримання пріоритетів оборонної політики та тісної координації між усіма рівнями влади.

Однак, на сьогодні все ще можемо спостерігати певні законодавчі прогалини щодо фінансової підтримки діяльності ДФТГ. Більшість таких формувань нині забезпечують себе самостійно або за рахунок волонтерів, благодійників і місцевої влади, що породжує численні проблеми, особливо при використанні бюджетних коштів. Відтак виникає потреба у вдосконаленні бюджетної стратегії та архітектури фінансування ДФТГ на національному рівні. Ключовими напрямками покращення є формування єдиної державної політики бюджетного забезпечення ДФТГ, удосконалення механізмів міжбюджетних трансфертів і запровадження стандартів мінімального фінансового забезпечення цих формувань. Важливими завданнями також виступають цифровізація бюджетного планування, обліку та контролю використання коштів.

В табл. 3 наведено модель бюджетної стратегії фінансування ДФТГ в умовах воєнного стану в Україні.

Запропонована у табл. 3 модель відображає послідовність формування та реалізації бюджетної полі-

тики у сфері фінансування ДФТГ в умовах воєнного стану. В ній продемонстровано, що фінансові рішення не є автономними, а ґрунтуються на стратегічному аналізі безпекового середовища та державних пріоритетах оборони. Кожен наступний етап деталізує попередній, трансформуючи стратегічні цілі в конкретні бюджетні інструменти та програмні заходи. Особливу роль в бюджетній стратегії фінансування ДФТГ відіграє програмно-цільовий метод, який забезпечує зв'язок між виділеними ресурсами та досягненням визначених результатів. Виділення окремого блоку джерел фінансування дозволяє оцінити рівень бюджетної стійкості та диверсифікації ресурсів. Включення механізмів контролю та аудиту підвищує прозорість і підзвітність використання коштів. Завершальний етап коригування забезпечує адаптивність бюджетної стратегії до зміни інтенсивності загроз і фінансових можливостей держави.

На нашу думку, необхідним кроком є також встановлення стандартів мінімального фінансового забезпечення добровольчих формувань. Попри це, їхнє матеріальне забезпечення здебільшого несистемне і залежить від можливостей конкретної громади чи доброї волі благодійників.

Відсутність же єдиних державних гарантій призводить до суттєвих диспропорцій, оскільки у фінансово спроможніших громадах ДФТГ отримують більшу підтримку, тоді як в інших — мінімум. Тому на центральному рівні доцільно визначити базові стандарти забезпечення. Кожне добровольче формування повинно бути профінансоване принаймні на рівні, достатньому для придбання основного спорядження, обмундирування, медикаментів, засобів захисту та проведення базових навчань. Слід також розглянути можливість мінімальних виплат або компенсацій членам ДФТГ, аби стимулювати їх участь та частково компенсувати витрачений час. Встановлення таких загальнонаціональних стандартів через відповідні нормативні акти або зміни до бюджетного законодавства забезпечить більш рівномірну і справедливую підтримку ДФТГ незалежно від місцевої громади. Це, зі свого боку, підвищить боєздатність і мотивацію добровольців, гарантуючи, що кожне формування матиме необхідний мінімум ресурсів для виконання своїх завдань.

Таблиця 3. Модель бюджетної стратегії фінансування ДФТГ в умовах воєнного стану в Україні

Етап	Зміст етапу	Ключові інструменти	Результат
Оцінка загроз національній безпеці	Аналіз воєнних, гібридних, кібернетичних та регіональних ризиків	Аналітичні звіти РНБО, Генштабу, спецслужб, визначення індексу загроз	Формування потреб сектору ТрО
Стратегічні документи безпеки	Визначення стратегічних цілей оборони та територіальної оборони	Стратегія нацбезпеки, воєнна доктрина	Закріплення ролі ДФТГ у системі оборони
Бюджетна стратегія держави	Визначення граничних параметрів фінансування сектору безпеки	Бюджетна декларація, середньострокове планування, частка витрат у ВВП	Формування фінансової рамки
Визначення пріоритетів фінансування ДФТГ	Розподіл ресурсів за напрямками: особовий склад, оснащення та підготовка	Бюджетні програми, цільові трансферти та резервний фонд	Конкретизація обсягів фінансування
Реалізація через програмно-цільовий метод	Планування, кошторисування, показники результативності	Паспорт бюджетної програми, кошториси	Цільове використання коштів
Джерела та механізми фінансування	Державний бюджет, місцеві бюджети, субвенції, міжнародна допомога	Міжбюджетні трансферти, спеціальні фонди, гранти	Забезпечення ресурсної збалансованості
Контроль та аудит	Перевірка законності та ефективності використання коштів	ДАСУ, Рахункова палата, внутрішній контроль	Мінімізація фінансових ризиків
Моніторинг та коригування	Адаптація фінансування до зміни загроз	Перегляд бюджетних програм, перерозподіл видатків	Гнучкість бюджетної стратегії

Джерело: систематизовано на основі [5—6; 17].

Одним із напрямів модернізації фінансування ДФТГ є цифровізація процесів бюджетного планування, бухгалтерського обліку та фінансового контролю. Інтеграція даних щодо витрат на територіальну оборону і зокрема ДФТГ у єдину цифрову платформу дозволить стейкхолдерам моніторити відповідні видатки в режимі реального часу й оперативно реагувати на потреби [4]. Цифрові інструменти для обліку та контролю коштів мінімізують людський фактор і ймовірність помилок, посилюючи фінансову дисципліну. Крім того, розширення практики електронних публічних закупівель та електронного документообігу у сфері оборонних видатків зробить використання бюджетних ресурсів більш ефективним та прозорим.

Підвищення прозорості, підзвітності та результативності використання коштів є обов'язковою умовою успішної бюджетної стратегії. Відповідно до вимог Закону України "Про відкритість використання публічних коштів" [7], інформація про усі витрати з бюджету підлягає оприлюдненню на Єдиному веб-порталі (портал E-Data). Дотримання цього принципу щодо коштів, спрямованих на потреби ДФТГ, дозволить громадянськості та контролюючим органам відстежувати рух виділених ресурсів і цільове використання бюджетних програм.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

ДФТГ посідають важливе місце у безпековій архітектурі України в умовах воєнного стану. Їх ефективність безпосередньо залежить від стабільності та достатності бюджетного забезпечення. Чинна система фінансування ДФТГ поєднує централізовані та децентралізовані механізми, однак потребує більшої узгодженості та стандартизації. Запропонована модель бюджетної стратегії передбачає поетапний процес формування фінансових рішень — від оцінки загроз до моніторингу та коригування видатків. Обґрунтовано доцільність інтеграції фінансування ДФТГ у середньострокову бюджетну декларацію з урахуванням частки витрат на безпеку у ВВП.

Важливим напрямом модернізації є цифровізація бюджетного планування та фінансового контролю. Запровадження єдиних інформаційних платформ дозволить підвищити прозорість використання коштів та мінімізувати фінансові ризики. Розвиток міжбюджетних трансфертів і цільових програм сприятиме вирівнюванню ресурсного забезпечення між громадами. Посилення ролі програмно-цільового методу забезпечить орієнтацію бюджетних видатків на досягнення конкретних результатів. Запропоновані підходи спрямовані на підвищення стійкості фінансової системи територіальної оборони. Удосконалення бюджетної архітектури фінансування ДФТГ є важливим чинником зміцнення національної безпеки та підвищення спроможності громад до протидії сучасним загрозам.

Реалізація запропонованих підходів сприятиме підвищенню ефективності бюджетної політики у сфері територіальної оборони, зміцненню стійкості громад та посиленню інтеграції добровільних формувань у загальну систему національної безпеки України. Перспек-

тиви подальших досліджень пов'язані з розробленням кількісних моделей оцінки ефективності фінансування ДФТГ та аналізом їх впливу на соціально-економічну стабільність територіальних громад.

Література:

1. Бюджетний кодекс України: кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#top>
2. Горобець Н. С. Особливості забезпечення потреб збройних сил України як суб'єкта сектору безпеки і оборони держави. Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова. 2024. № 41. С. 36—42. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2024.41.05>
3. Дідич О., Наумко М. Державно-приватне партнерство у забезпеченні національної безпеки в умовах повномасштабного вторгнення. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2023. Том 34 (73). № 2. С. 118—123. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2023.2/20>
4. Петруха Н., Петруха С., Жмаєв А., Синкевич М. Цифровізація економіки та державних фінансів: сучасні тенденції та повоєнна парадигма. Наука і техніка сьогодні. 2024. № 7 (35). С. 152—172. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-7\(35\)-152-172](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-7(35)-152-172)
5. Петруха С. В., Палійчук Т. В., Петруха Н. М. Місцеві фінанси в умовах коронакризи: нова бюджетна архітектура та фінансова спроможність регуляції секторальних і соціально-економічних процесів. Фінанси України. 2020. № 12. С. 83—105. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2020.12.083>
6. Петруха С., Петруха Н., Гуденко Б. Фінансування Сил безпеки і оборони України: тенденції, структура, виклики. Економічний аналіз. 2025. Том 35. № 3. С. 68—82. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2025.03.068>
7. Про відкритість використання публічних коштів: Закон України від 11.02.2015 № 183-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-19#Text>
8. Про затвердження Положення про добровільні формування територіальних громад: постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1449. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1449-2021-%D0%BF#Text>
9. Про основи національного спротиву: Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>
10. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
11. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року "Про Стратегію національної безпеки України": Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>
12. Романюк Ю., Паливода В. Роль недержавних інституцій у зміцненні сектору безпеки і оборони держави. Стратегічна панорама. 2020. № 1—2. С. 21—28.
13. Солдатенко О. В. Фінансування збройних сил України в умовах воєнного стану: євроінтеграційний вектор. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2023. № 80. С. 576—581. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.1.88>

14. Шубін В. Д. Фінансування національної безпеки — завдання та принципи. Економіка та суспільство. 2022. № 42. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-80>

15. Jackson S. T. The national security exception, the global political economy and militarization. The marketing of war in the age of neo-militarism. Routledge. 2013. P. 226—247. URL: <https://cutt.ly/5KdXekm>

16. Petrukha N. M., Petrukha S. V., Tiurmenko Y. M., Kononenko I. M. Strategic Management of Financial and Material Resources in Security and Defense Projects. The Problems of Economy. 2025. № 1 (63). P. 81-89. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2025-1-81-89>

17. Petrukha N., Petrukha S., Hudenko B. Financial support of volunteer formations of territorial communities: issues of theory and practice. RFI Scientific papers. 2025. № 1 (110). P. 36—51. DOI: <https://doi.org/10.33763/npndfi2025.01.036>

18. Rettman A. Russian army in oil-funded spending spree before Ukraine. URL: <https://euobserver.com/ukraine/154788>

19. Silva D., Tian N., Beraud-Sudreau L., Marksteiner A., Liang X. SIPRI Fact Sheet April 2022 Trends In World Military Expenditure. 2021. URL: https://www.sipri.org/sites/default/files/2022-04/fs_2204_milex_2021_0.pdf

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2010), "Budget Code of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#top> (Accessed 15 Feb 2026).

2. Gorobets, N. S. (2024), "Peculiarities of ensuring the needs of the armed forces of Ukraine as a subject of the security and defense sector of the state", Scientific journal of Uzhgorod State University named after Mykhailo Drahomanov, vol. 41, pp. 36—42. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2024.41.05>.

3. Didych, O. and Naumko, M. (2023), "Public-private partnership in ensuring national security in conditions of full-scale invasion", Scientific notes of V. I. Vernadsky TNU. Series: Public management and administration, vol. 34 (73), no. 2, pp. 118—123. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2023.2/20>.

4. Petrukha, N. M., Petrukha, S. V., Zhmaiev, A. Y., Synkevych, M. E. (2024), "Digitalization of the Economy and Public Finances: Current Trends and the Post-War Paradigm", Science and Technology Today, vol. 7 (35), pp. 152—172. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-7\(35\)-152-172](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-7(35)-152-172)

5. Petrukha, S., Paliichuk, T., Petrukha, N. (2020), "Local finances in the context of the corona crisis: new budget architecture and financial capacity to regulate sectoral and socio-economic processes", Finance of Ukraine, vol. 12, pp. 83—105. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2020.12.083>

6. Petrukha, S., Petrukha, N., Hudenko, B. (2025), "Financing of Ukraine's security and defence forces: trends, structure, challenges", Economic Analysis, Vol. 35 (3), pp. 68—82. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2025-03.068>

7. Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine "On the transparency of public funds use",

available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-19#Text> (Accessed 15 Feb 2026).

8. Cabinet of Ministers of Ukraine (2021), Resolution "On approval of the Regulation on voluntary formation of territorial communities", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1449-2021-%D0%BF#Text> (Accessed 15 Feb 2026).

9. Verkhovna Rada of Ukraine (2021), The Law of Ukraine "On the foundations of national resistance", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (Accessed 15 Feb 2026).

10. Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine "On the legal regime of martial law", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (Accessed 15 Feb 2026).

11. President of Ukraine (2020), Decree "On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated September 14, 2020, "On the National Security Strategy of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (Accessed 15 Feb 2026).

12. Romanyuk, Yu. and Palyvoda, V. (2020), "The role of non-state institutions in strengthening the security and defense sector of the state", Strategic panorama, vol. 1—2, pp. 21—28.

13. Soldatenko, O. V. (2023), "Financing the armed forces of Ukraine under martial law: a European integration vector", Scientific bulletin of Uzhgorod National University, vol. 80, pp. 576—581. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.1.88>.

14. Shubin, V. D. (2022), "Financing national security — tasks and principles", Economy and society, vol. 42. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-80>.

15. Jackson, S. T. (2013), "The national security exception, the global political economy and militarization", The marketing of war in the age of neo-militarism. Routledge, pp. 226—247, available at: <https://cutt.ly/5KdXekm> (Accessed 15 Feb 2026).

16. Petrukha, N. M., Petrukha, S. V., Tiurmenko, Y. M., Kononenko, I. M. (2025), "Strategic Management of Financial and Material Resources in Security and Defense Projects", The Problems of Economy, Vol. 1 (63), pp. 81—89. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2025-1-81-89>

17. Petrukha, N., Petrukha, S., Hudenko, B. (2025), "Financial support of volunteer formations of territorial communities: issues of theory and practice". RFI Scientific papers. Vol. 1 (110), pp. 36—51. DOI: <https://doi.org/10.33763/npndfi2025.01.036>

18. Rettman, A. (2015), "Russian army in oil-funded spending spree before Ukraine", available at: <https://euobserver.com/ukraine/154788> (Accessed 15 Feb 2026).

19. Silva, D., Tian, N., Beraud-Sudreau, L., Marksteiner, A. and Liang, X. (2021), "SIPRI Fact Sheet April 2022 Trends In World Military Expenditure", available at: https://www.sipri.org/sites/default/files/2022-04/fs_2204_milex_2021_0.pdf (Accessed 15 Feb 2026).

Отримано редакцією журналу / Received: 24.02.26

Прорецензовано / Revised: 05.03.26

Схвалено до друку / Accepted: 10.03.26